AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LX, 2014

Verbe şi prepoziții deictice[1]

Roxana Vieru
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi

Lucrarea lui Charles Fillmore *Lectures on Deixis* a constituit punctul de plecare pentru articolul nostru. S-a scris foarte mult despre pronumele personale, despre demonstrative şi despre adverbele deictice. Fillmore atrage, însă, atenția şi asupra unor verbe deictice în limba engleză. Intenționăm să urmărim comportamentul unor verbe românești în diverse contexte din perspectiva deixisului. Vom analiza, de asemenea, în ce măsură unele prepoziții şi locuțiuni prepoziționale pot fi interpretate ca elemente deictice.

În capitolul *Coming and Going* din lucrarea *Lectures on Deixis* (1997), Fillmore tratează problema deixisului cu aplicație la verbe. El identifică diverse situații în care *come* („a veni”), *go* („a pleca”), *bring*[2] („a aduce”) şi *take* („a duce”) implică, în mod necesar, raportarea la componentele spațială şi, respectiv, temporală care definesc contextul unor posibile comunicări între doi (sau mai mulți) participanți la un act conversațional.

Pornind de la teoria lingvistului american, vom urmări cum se manifestă, din perspectivă deictică, unele verbe românești plasate în contexte dintre cele mai diverse. Fillmore pleca de la premisa că numai verbele de mişcare în sens strict au un comportament care presupun o interpretare deictică a enunțurilor în care sunt inserate. Considerăm, însă, că există şi alte verbe care desemnează mişcare în sens mai larg (fie a locutorului şi / sau a alocutorului însuşi / înşişi, fie generată de locutor sau de alocutor) şi care pot dezvolta comportamente similare. Astfel,

[1] Acest articol a fost scris urmând o schemă ce a fost prezentată la Colocviul internațional *Limba română – abordări tradiționale şi moderne* (Ediția a II-a), Cluj-Napoca, 6-7 mai 2011. Ideile principale au fost păstrate, mici modificări am operat acolo unde ni s-a părut necesar în urma discuțiilor care s-au purtat pe marginea materialului, la sfârşitul prezentării.

[2] Limba engleză cunoaşte cazul verbului *fetch* care, conform primei intrări din dicționar, înseamnă “to go after and come back with” („a se duce după şi a aduce”) (am consultat *Webster’s New World College Dictionary*). Cu acest sens, verbul se integrează în categoria deicticelor alături de celelalte discutate de autor, el indicând întotdeauna situarea în acelaşi spațiu a locutorului şi a alocutorului, deplasarea ultimului spre o altă locație şi reîntoarcerea acestuia. Spațiul de referință este identic, astfel, cu spațiul inițial, cel comun. Limba română nu cunoaşte un verb cu o asemenea particularitate. În astfel de situații, un vorbitor nativ de limbă română ar folosi contexte mai largi, formate din două verbe deictice: *Du-te să-mi aduci....* sau *Du-te de-mi adu...* (folosit predominant în limba vorbită populară).

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

verbelor *a veni, a pleca, a duce, a aduce* asociem şi următoarele: *a ajunge, a merge* (*la*) (pe care lingvistul mai sus menționat doar le amintește), *a intra, a ieşi, a împinge, a trage, a trimite*, *a primi*. Atragem atenția asupra faptului că nu există consecvență sau simetrie în manifestările concrete ale acestor verbe.

Vom folosi pentru analiza contextelor date spre exemplificare noțiunile (preluate de la același autor) de *spațiul referinței*, *timpul / momentul referinței*, *timpul / momentul codării*.

1. În cazul primei situații de comunicare pe care o propunem, spațiul sursă al locutorului este diferit de cel al alocutorului în momentul codării, alocutorul face sau determină o mişcare îndreptată spre spațiul țintă, care este al locutorului, astfel încât:
a. spațiul referinței în momentul referinței coincide cu spațiul sursă al locutorului:

***Vino** să mă vezi.*
***Intră**!*
***Adu**-mi ochelarii, te rog!*
Dacă ajungi până la ora 4, putem discuta şi despre lucrarea aceea.

b. spațiul referinței în momentul referinței coincide cu spațiul sursă al alocutorului:

***Împinge** covorul spre mine.*
***Trimite**-mi fotografia mai repede!*

2. Pentru a doua situație, spațiul sursă al locutorului este diferit de cel al alocutorului în momentul codării, locutorul face sau determină o mişcare îndreptată spre spațiul țintă, care este al alocutorului şi:
a. spațiul referinței în momentul referinței coincide cu spațiul sursă al locutorului:

*Ți-**am trimis** mail acum două ore.*

b. spațiul referinței în momentul referinței coincide cu spațiul sursă al alocutorului:

***Vin** la tine acum.*
*Atenție! **Împing** ușa.*
***Ies** acum şi ne întâlnim în fața clădirii.*
*Pot **intra**?*
***Ajung** imediat.*
***Ai primit** pachetul meu?*

3. Spațiul sursă este același pentru locutor şi pentru alocutor în momentul codării mesajului şi oricare dintre polii comunicării poate face sau determina o mişcare în afara acestui spațiu, iar celălalt nu-şi schimbă locația.

*Dacă nu încetezi cu acuzațiile, **plec**. / Poți **pleca**.*
***Împing** vaza dacă nu-ți place mirosul crinilor. / **Împinge** vaza fiindcă nu-mi place mirosul crinilor!*

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

***Duc** brânduşele de aici. / **Du** plicurile de aici!*
*Eu **ies**. / Te rog **să ieşi**.*
***Trimite** aceste scrisori prin curierat.*

4. Spațiul sursă al locutorului este diferit de spațiul sursă al alocutorului în momentul codării mesajului, locutorul şi alocutorul se deplasează sau generează mişcare spre un spațiu țintă comun, spațiul referinței la momentul referinței coincide cu:
a. spațiul țintă:

***Ajungem** acolo odată.*
***Adu**-mi cartea luni la birou.*

b. spațiul sursă al fiecăruia dintre polii comunicării:

*Dacă eşti disponibilă, putem **ieşi** în oraş pe la 5.*

5. Spațiul sursă al locutorului este acelaşi cu spațiul sursă al alocutorului în momentul codării mesajului, locutorul şi alocutorul se deplasează spre un spațiu țintă comun, spațiul referinței la momentul referinței coincide cu:
a. spațiul sursă:

***Ieşim**?*
***Plecăm**?*

b. spațiul țintă:

***Mergem** la teatru?*
***Vino** şi tu!*

6. Spațiul sursă al locutorului este diferit de spațiul sursă al alocutorului în momentul codării mesajului, alocutorul face sau determină o mişcare îndreptată spre un spațiu țintă în care nu se află locutorul la momentul țintă, dar în care se va afla la un moment dat.

***Să**-mi **duci** cartea acasă.*
***Să mergi** la mine acasă pentru citirea contorului.*

7. Spațiul sursă al locutorului este diferit de spațiul sursă al alocutorului în momentul codării mesajului, locutorul face sau determină o mişcare îndreptată spre un spațiu țintă în care nu se află alocutorul la momentul țintă, dar în care se va afla la un moment dat.

***Merg** la tine acasă să-ți repar uşa.*
***Plec** spre biroul tău să-ți las acolo dosarele.*

În timp ce verbele *a veni*, *a pleca*, *a duce* şi *a aduce* sunt, prin semantismul lor, în mai înalt grad ancorate de toate elementele cadrului comunicativ (în mod

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

obligatoriu raportate la doi referenți animați, precum şi la elementele spațiale şi temporale ale cadrului activităților acestora) şi de aceea prezintă un grad sporit de indexicalitate, celelalte verbe sunt într-un grad redus deictice (semantismul lor nu implică obligativitatea desfăşurării acțiunii pe care o denumesc în limitele a doi referenți actuali). Astfel, putem vorbi despre două grupe de verbe care constituie elemente de „acord" deictic (aşa cum au fost numite în volumul al II-lea al tratatului de gramatică apărut sub egida Editurii Academiei).

Adriana Gorăscu scrie, în capitolul *Deixis* al *Gramaticii limbii române* (Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, vol. al II-lea), despre verbele performative (*a ruga, a promite, a declara, a susține, a invita* etc.) ca fiind expresii cu ancoraj deictic intrinsec. Autoarea motivează caracterul deictic al acestor verbe prin asocierea lor cu „elementele referențiale intrinsec deictice (persoana I, indicativ prezent)" (ibidem: 642). Odată cu modificarea acestor elemente, lingvista susține că se schimbă şi statutul verbelor, ele devenind pure descrieri de acțiuni verbale. Acestei categorii, aceeaşi autoare îi asociază şi verbele aflate la imperativ, întrucât ancorajul deictic se realizează exclusiv prin raportarea locutorului la alocutor. Observăm însă că în ambele cazuri supuse atenției este vorba nu despre verbele înseşi, ci despre categoriile gramaticale verbale de persoană, timp şi mod care pot avea funcționalitate deictică în situații de comunicare concrete prin selectarea doar a unora dintre componentele care definesc sfera fiecărei categorii în parte. În cazul verbului există „citire" deictică dacă sunt selectate pentru el persoana întâi sau a doua, modul imperativ sau cel indicativ, timpurile prezent, perfect compus, perfect simplu sau viitor. Pentru pronumele personale de persoana întâi şi a doua, aspectul gramatical reflectat în categoria persoanei nu este singura care dă măsura indexicalității lor; semantismul propriu fiecăruia dintre pronumele *eu, tu, noi, voi* contribuie la integrarea lor în rândul deicticelor.

Selecția persoanei a II-a şi a numărului plural pentru verbe în momentul în care nu există decât un singur adresant este indiciu pentru o interpretare deictică de tip social. Ne putem adresa unei persoane mai în vârstă sau față de care trebuie să arătăm gratitudinea sau deferența cu formule precum: *Ştiți*...? , *Doriți*...? etc.

La acestea adăugăm observațiile făcute de lingvista Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (1999: 100) referitoare la timpurile verbale. Domnia Sa face observația că în graiurile din Oltenia se face o distincție clară între utilizarea în vorbire a perfectului simplu şi cea a perfectului compus. Dacă primul timp gramatical situează evenimentul denumit prin verb în relație de anterioritate cu momentul vorbirii, dar circumscrisă aceleiaşi zile calendaristice[3], cel de-al doilea trimite la un moment care precedă ziua în care are loc actul conversațional. Viitorul, susține aceeaşi cercetătoare, este rar întâlnit în vorbirea populară; pentru a exprima o acțiune posterioară momentului vorbirii se utilizează prezentul. Pentru ca mesajul

[3] Vezi distincția calendaristic-noncalendaristic propusă de Fillmore 1997.

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

să fie perceput conform cu intenţia locutorului prin ancorarea corectă a acţiunilor pe axa temporală, acesta foloseşte în acelaşi enunţ elemente suplimentare (de obicei adverbe de timp).

În cele ce urmează ne vom opri atenţia asupra prepoziţiilor şi a locuţiunilor prepoziţionale din limba română.

1. Studiind comportamentul locuţiunilor din limba engleză *in front of*, *on the left side* şi a prepoziţiei *behind*, Fillmore (1997: 67) susţine că ele nu ancorează deictic în contexte precum *in front of me* („în faţa mea"), *on my left side* („în stânga mea") şi *behind me* („în spatele meu") decât prin aceea că aceste construcţii au în componenţa lor pronumele de persoana I; ele nu reprezintă instanţe ale utilizării deictice a expresiilor de orientare. La fel este situaţia şi în limba română.

Pentru entităţile (indiferent de natura lor) care au orientare atât pe axa verticală (sus-jos), cât şi pe cea orizontală faţă-spate[4], lateralitatea este clar definită şi nu depinde de perspectiva participanţilor la actul conversaţional. În această situaţie locuţiunile mai sus menţionate nu au utilizare deictică.

Din contră, aceleaşi locuţiuni însoţind entităţi inanimate (exclusivitatea este evidentă) care nu au orientare pe axa orizontală faţă-spate (un copac, o floare, un cub, un obiect cilindric poziţionat vertical neataşat şi fără deschideri – un cilindru cu deschidere îl poate reprezenta, de exemplu, un butoi care are canea –) nu-şi dezvăluie sensul decât în enunţuri amplasate în context; decriptarea enunţurilor care conţin asemenea sintagme se realizează numai prin cunoaşterea amplasării locutorului faţă de alocutor şi faţă de obiect. În aceste ultime cazuri, interpretarea unor enunţuri ca

*Mingea este **în faţa** cubului.*
*Irişii sunt **în stânga** trandafirului.*

depind de schema poziţională a participanţilor la conversaţie şi a obiectului de referinţă (cubul, respectiv trandafirul) şi deci sunt deictice.

2. În cazul prepoziţiei *după* şi al compuselor ei, lucrurile sunt diferite. *După* are sensurile „îndărătul, înapoia", dar şi „dincolo de". În multe cazuri, indiferent de natura obiectului (în sens larg) luat ca punct de referinţă (dacă, adică, are organe de percepţie vizuală – în cazul fiinţelor – sau dacă are deschideri – în cazul inanimatelor), *după* (şi compusele) îşi actualizează sensul al doilea. Astfel, se va putea spune

*Calul este **după** deal.*
*Soarele răsare de **după** deal.*
*Merge pe **după** taburet.*

[4] Pentru detalii referitoare la orientarea obiectelor în spaţiu şi pentru definirea anteriorităţii şi a superiorităţii (spaţiale) vezi cap. *Space* din lucrarea citată a lui Charles J. Fillmore.

BDD-A7012 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

*S-a dus până **după** copac.*

Date fiind enunțurile:

*Găleata cu var este **după** șifonier.*
*Găleata cu var este **după** copac.*
*Găleata cu var este **după** muncitorul X.*

se va înțelege prin aceasta că găleata este poziționată de partea obiectului luat ca reper opusă locutorului și alocutorului. Dacă participanții la conversație sunt dispuși de o parte și de alta a acestui obiect (șifonierul, copacul, respectiv muncitorul), enunțul este ambiguu. Această interpretare este validă numai în situația în care acest obiect nu este atașat de un alt obiect-bază sau nu se află în proximitatea acestuia. Dacă șifonierul este tras din locul său habitual (de lângă peretele unde stă sau pe care este fixat în mod obișnuit), copacul este în plin câmp sau în mijlocul grădinii, iar muncitorul se află cât mai aproape de mijlocul încăperii, decodarea enunțului este posibilă numai prin raportare la enunțiator și la receptor. Dacă, din contră, șifonierul sau muncitorul stă lângă un perete, iar copacul este lângă un gard sau o stâncă, prepoziția *după* din enunțurile

*Scrisoarea este ascunsă **după** șifonier.*
*Ciuperca este **după** copac.*
*Pensonul este **după** muncitor.*

dă un sens diferit de cel întâlnit în situațiile anterioare, alocutorul înțelegând că scrisoarea se află între șifonier și perete, ciuperca între copac și gard, iar pensonul între perete și muncitor. Poziționarea locutorului și respectiv a alocutorului în raport cu șifonierul, copacul și muncitorul sunt irelevante.

3. Capacitatea prepozițiilor *către, spre* și a compusei *înspre* de a relaționa deictic sau non-deictic depinde de valoarea statică sau dinamică a verbului cu care intră în relație în structura aceluiași enunț. Natura obiectelor care constituie subiectul și, respectiv, circumstanțialul de loc ale enunțului nu este importantă pentru aceste situații. Analizând, pe de o parte, enunțul cu verb static:

*Copacul / Copilul este **spre / înspre / către** casă.*

se observă că decodarea mesajului depinde de poziționarea participanților la discurs. Pentru ca valoarea de adevăr a enunțului să fie adevărul, aceștia din urmă trebuie să fie situați mai departe de casă decât copacul, respectiv copilul. Dacă ei se află, însă, între casă și copac / copil, enunțul este fals. Pe de altă parte, în enunțul

*Copilul / mașina merge **spre / înspre / către** casă.*

locul unde se situează cei doi participanți la actul conversațional nu este relevant pentru decodarea corectă a mesajului. Important, în acest caz, este sensul de mers

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

pe direcția cuprinsă între casă pe de o parte (ca punct terminus) şi un punct oarecare din traiectoria copilului / maşinii aflat / aflate în mişcare.

4. Adriana Gorăscu, în capitolul *Deixis* din lucrarea *Gramatica limbii române*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005 [vol. II], face referire la expresiile deictice relaționale care se ataşează unor elemente non-deictice pentru a permite ancorajul lor deictic. Între aceste expresii se numără şi prepozițiile. Autoarea dă câteva exemple de astfel de prepoziții care ilustrează cele spuse în partea teoretică. Noi vom îmbogăți doar această listă din încercarea de a fi cât mai cuprinzătoare (exemplele ne aparțin).

***De** dimineață lucrez.*
*Începem lucrul **de cu** dimineață.*
*Durerile sunt mai acute **cu** lăsarea serii.*
***De la** prânz citesc fără pauză.*
*Ne putem odihni **până după** prânz.*
***La** anul îmi restrâng domeniul de activitate.*
***Până la** anul termin lucrul la carte.*
***Până în** secolul următor oricine va şti să folosească un computer.* (împreună cu o altă expresie deictică relațională: *următor*)
***Spre** prânz ne putem odihni.*
***Până spre** seară, afacerea e încheiată.*
*Avionul aterizează **în** 3 ore.*
*Vine **către** seară.*
***Peste** 2 ore plec la Londra.*

După cum se poate uşor remarca, aceste prepoziții însoțesc unități temporale cu valoare non-deictică, sensul sintagmei temporale rezultând din raportarea la momentul codării mesajului (considerând că momentul encodării şi cel al decodării coincid, pentru că, în caz contrar, interpretarea enunțului ar putea fi eronată) şi la sensul axei temporale (aşa cum este el interpretat lingvistic[5]).

Conform teoriei lui Milner[6], trebuie făcută distincția între referință virtuală şi referință actuală, între saturare semantică şi saturare referențială. Aceste opoziții au fost interpretate şi aplicate deixis-ului de către Jacques Moeschler şi Anne Reboul (1999, capitolul intitulat *Deixis şi anaforă*), aceştia opinând că deicticele (sunt discutate doar pronumele personale propriu-zise) prezintă următoarele trăsături: au referință virtuală, dar nu au autonomie referențială, prezintă o slabă saturare semantică, dar o puternică saturare referențială. Aceiaşi doi autori

[5] În capitolul *Time* din *Lectures on Deixis*, Fillmore face referire la metafora timpului, care presupune două posibilități de a exprima modalitățile de vizualizare a deplasării timpului. Fie timpul se deplasează spre locutor (ca în: *Vine o vreme când..., În vremea ce vine...*), fie locutorul se îndreaptă spre timp (*două luni de-acum înainte*).

[6] Milner, Jean-Claude, *Ordres et raisons de langue*, Paris, Seuil, 1982 apud Moeschler, Reboul, 1999: 328-338.

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)

disociază între semnificație descriptivă şi semnificație procedurală şi conchid că referința virtuală a deicticelor este una procedurală. Dintre toate elementele deictice, aceste caracteristici se pot asocia pronumelor personale (propriu-zise şi de politețe), demonstrativelor, substantivelor în cazul vocativ şi, într-o măsură mai mică, adverbelor de timp şi de loc. Elementelor discutate de noi aici nu li se poate aplica acest raționament întrucât el presupune existența referenților, pe care nici verbul, nici prepoziția nu le au.

Având în vedere distincția uzuri deictice gestice - uzuri deictice simbolice, se poate face observația că atât verbele, cât şi prepozițiile deictice au, în vorbire, utilizare deictică de tip simbolic.

Considerăm, în urma analizei făcute, că se poate vorbi despre verbe deictice şi despre prepoziții deictice (mai exact de relaționare deictică) în limba română, alături de celelalte clase lexico-gramaticale (binecunoscute şi general admise) discutate în lucrările de specialitate.

Bibliografie

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005, vol. al II-lea, *Enunțul*.

Fillmore, Charles J., *Lectures on Deixis*, Center for the Study of Language and Information, Stanford, California, 1997.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația, structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999.

Moeschler, Jacques, Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999.

BDD-A7012 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:35 UTC)